

(HEGEMONİK) ERKEKLİK ELEŞTİRİSİ VE FEMİNİZM BİRLİKTELİĞİ MÜMKÜN MÜ?

Egemen KEPEKÇİ*

ÖZET

Feminizmin kendi içerisindeki fraksiyonlarını incelediğimizde, dönemlere göre çeşitli şekillere bürünmüş olduğunu görebiliriz. “Kadın” ve “erkek” kavramları konusunda da feminizm kendi içerisinde tartışmalara sebep olmuştur ve bu tartışmalar sürmektedir.

Feminizm başlığı altında erkeklik çalışmaları da bu tartışmalardan nasibini almıştır ve bir tarafta erkeklerin zaten her yerde oldukları düşüncesiyle feminizmin içerisinde görülmelerini istemeyenler, diğer tarafta da ataerkinin erkeklerin *de* problemi olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Feminizm ortaya ilk çıktığında kadına yönelik konulara yoğunlaşması kaçınılmazdı; ancak zaman geçtikçe ve bazı olgular değiştikçe erkek(lik)lerin de incelenmesi/ çalışılması gerekli görüldü ve bu alanda çalışmalar 1970’lerde başladı. Günümüze kadar gelen ve sürmekte olan bu tartışmaların ortak noktalarından birisi tıpkı feminizm çerçevesinde yalnızca bir kadın kategorisinin olamayacağı söylendiği gibi, yalnızca bir erkek kategorisinin de olamayacağı yönündedir.

Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı ataerkil söylem ve pratiklerin erkek yaşantısında yarattığı sorunları ele alarak, “erkeklığın” ulaşılmazlığını dile getirmek; farklı erkekliklerin olduğuna bir kez daha işaret etmek; bu çerçevede bir hegemonik erkeklik eleştirisi yapmak ve son olarak bu eleştirinin feminizm içerisinde yapılabilişliğini tartışmaktır. Connell’in belirttiği gibi ataerkil sistem içerisinde bir ezme-ezilme ilişkisinden söz ediyorsak ve bu ilişkide bir taraf diğerine göre daha ayrıcalıklı görünüyorsa, yalnızca ikincil olan kadını değil aynı zamanda ayrıcalıklı olan erkeği de anlamamız gerekmektedir. Öte yandan, ataerkinin ve toplumsal cinsiyet pratiklerinin yalnızca kadını değil – aynı derecede olmasa da – erkeği de olumsuz şekilde etkiliyor olduğu ve sürekli olarak kendisini yeniden ürettiği bir gerçektir. Dolayısıyla toplumsal anlamda köklü bir dönüşümden söz edeceksek, sistemin bütün bireylere (kadın, erkek vb.) olan yaklaşımı ile bunlardan kimin ne şekilde yararlandığını veya zarar gördüğünü anlamak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonik Erkeklik, Erkeklikler, Feminizm, Toplumsal Cinsiyet.

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, egemenkepekci@gmail.com.

IS A RELATIONSHIP POSSIBLE BETWEEN CRITICISM OF (HEGEMONIC) MASCULINITY AND FEMINISM?

ABSTRACT

Upon examining the fractions of feminism within itself, one can see the various forms it took through different eras. Similarly, there have been debates about the concepts of “femininity” and “masculinity” which still continue.

Masculinity studies have also been affected from these debates and on one side there are people who believe that men should not be involved in feminism as they are already everywhere, and on the other who believe that patriarchy is a problem of men as well. It was unavoidable that feminism primarily focused on issues related to women; however as facts have changed in time it was seen necessary that men/masculinities should be scrutinized/ studied as well; and the studies in this field started around 1970s. Just as it was pointed out that there can't be a unique category of women in accordance with feminism, one of the points that have been accepted by the ongoing debates is that there can't be a unique category of men as well.

In this context the objective of this paper is, after discussing the problems caused by the patriarchal discourse and practices in a man's life, pointing out the unattainable state of “masculinity”; in this scope making a criticism of hegemonic masculinity and finally discussing the chances of doing this criticism within feminism. Just as Connell pointed out that if we are talking about an oppressor-oppressed relationship and if one side seems privileged in this relationship, it is necessary to understand not only the woman who is in a subordinate position, but also the privileged man. On the other hand it is a fact that patriarchy and gender practices effect the men as well – although not equally – and that it constantly reproduces itself. Thus if we are to have a fundamental transformation in society, it is necessary to comprehend the way the system approaches all the individuals in it and who suffers/benefits from these practices and in what ways they are dis/advantaged.

Keywords: Hegemonic Masculinity, Masculinities, Feminism, Gender.

Giriş yerine: Erkek/Erkeklik kavramları

Yakın zaman önce katıldığım bir söyleşide kadınlık ve erkeklik tanımlamaları yapılırken bir anda söyleşi, erkeklerin feminizmle olan ilişkisi ve bazı feminist grupların erkeği dışarıda bırakma pratiklerine yönelik hararetli bir tartışmaya dönmüştü. Bir tarafta bireyler arası eşitliği savunan feminizmin erkekleri dışlamasının ırkçı olduğunu düşünen heteroseksüel bir erkek, diğer tarafta feminizmin erkekleri eğitmek amacıyla ortaya çıkmadığını

belirten feminist bir kadın vardı. Benzer birçok tartışmada olduğu gibi, burada da ortak bir kanıya varılamamıştı. Söz konusu tartışmada da yine benzerlerinde olduğu gibi erkeklerin zaten her yerde olduğu, en azından bu alanda kadınları rahat bırakmaları gerektiği yönündeydi.

Peki, erkeklerin feminist ideolojinin tamamen dışında tutulması feminist gruplara ne gibi bir yarar sağlayacaktır? Başka bir deyişle, her yerde oldukları varsayılan erkeklerin kendi erkekliklerini feminizmden faydalanarak bir sorun haline getirmek suretiyle feminizmi benimsemelerinin feminizme nasıl bir zararı olabilir? Bu yazıda, yukarıdaki sorulardan hareket ederek, feminizm ile erkeklik çalışmaları arasındaki ilişkiye bakmaya çalışacağım. Feminist hareketi desteklemek anlamına gelen profeminizm, erkek-erkeklik(ler)-hegemonik erkeklik kavramları ile feminizm ve erkeklerin karşılıklı ilişkisini irdeleyecek, feminizmin yanında (ya da içerisinde) erkeklerin yer alıp alamayacağını, ya da bunun gerekli olup olmadığını tartışmaya çalışacağım.

Önce kavramsal çerçeveyi netleştirmek için, erkek ve erkeklik kelimelerinin anlamlarına bakalım. *Misalli Büyük Türkçe Sözlükte* “erkek” kelimesi için şu tanımlar verilmektedir (Ayverdi, 2011: 349): “1. Canlı varlıkların üreme bakımından ayrıldığı iki cinsten dişisini dölleyecek şekilde yaratılmış olanı, dişinin karşıt cinsi, er”. Buna karşın, *International Encyclopedia of Men and Masculinities* (Whitehead, 2007: 372-6), genellikle – tıpkı sözlükteki ilk tanımda olduğu gibi - biyolojik anlamda kadın kelimesinin karşıtı görüşünün yaygın olmasına rağmen, kelimenin “erkeklik”, “erkeksilik” ve “adamlık” terimlerinin kültürel kavramlarını yoğun olarak çağrıştırdığını belirtmektedir. Bu bağlamda, Türkçe sözlüğün tanımlarına döndüğümüzde, kelimenin altıncı sıradaki anlamının şu şekilde verildiği görülmektedir: “Mert, korkusuz, cesur, yiğit” (aynı yerde). Burada da açık bir şekilde görülebildiği üzere “erkek” kelimesi biyolojik bir anlam ifade etse de, “erkeklik” kavramından tamamıyla uzaklaşmıyor, bir diğer deyişle içerisinde biyolojik anlamının dışında sosyal, kültürel ve ideolojik anlamları da barındırıyor; bu yüzden de anlamını hem biyolojiden hem de kültürden almış bir terim olarak karşımıza çıkıyor. (Whitehead, age).

Bu noktada, “erkeklik” kavramına, özellikle toplumsal cinsiyet çerçevesinde, daha yakından bakmak gerekiyor.¹² Toplumsal cinsiyet, 1970’lerde

¹ Fransızca kökenli “masculinité” kelimesi, birebir çevrildiğinde Türkçede “erkeksilik” anlamına gelse de, yerli literatürde bu kelimenin karşılığı olarak “erkeklik” kavramı daha yaygın bir kullanıma sahiptir (Renkmen, 2012: 15). Dolayısıyla bu yazıda da “erkeklik” kelimesi, “masculinity” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

² Alan Petersen (1998) erkekliğin 18. yüzyıldan itibaren belirli davranış ve görünüşler şeklinde bir standartla tanımlanmaya başladığını ve “masculinity” teriminin 18. yüz-

feminist çerçevede ilk kullanılmaya başladığında, “dişi ve eril olmayı belirleyen cinsiyetten (sex) farklı ve onunla karşıtlığı içinde tanımlanmış bir kavram olarak” tanımlanmış ve “cinsiyet rollerinin” (...) toplumsal dönüşüme açık davranış ve varoluş biçimleri olduğu” (Acar-Savran, 2009: 233-4) ifade edilmiştir. Bu dönemde toplumsal cinsiyet kavramı sayesinde kadın ve erkekler arasında biyolojik farklılıklardan oluşan cinsiyetçi pratiklerin sebebi olan biyolojik determinizmin yanlışlığı ortaya çıkarılmış ve temelleri sarsılmıştır (Sayer, 2011: 9). Her ne kadar başlangıçta toplumsal düzende erkeğin baskın olmasından ve her şeyin kadının aleyhine olmasından dolayı toplumsal cinsiyet çalışmaları kadına odaklanmış olsa da, toplumsal cinsiyetin “erkekliği” de kapsadığını unutmamak gerekir (Sayer, 2011: 14; Renkmen, 2012: 21).

Bu anlamda “erkeklik” için yapılan tanımlara baktığımızda da kadınlık tanımlamalarında olduğu gibi, çeşitli evrelerden geçtiğini görüyoruz. “İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, 1970’li yıllara kadar erkeklik tek bir katı yapı olarak, ideal erkek ise mantıklı, güçlü ve toplumsal yönelimli olarak görülüyordu” (Renkmen, 2012: 17). Zamanla tıpkı feminizmin öznesi sorununda olduğu gibi, “evrensel bir erkeklik tanımı olup olamayacağı” şeklinde bir soru ortaya çıkmış, “*farklı erkeklik deneyimlerinin var olduğu iddialarının sonucu olarak tektipleştirici erkeklik tanımlarına karşı eleştirel bir mesafelenme*” meydana gelmiş (Sancar, 2011: 28-29) ve 1980’lerde erkekliğin tek bir türü olmadığı, homojen bir grup oluşturmadığı düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır (Renkmen, 2012: 18; Onur vd., 2004: 34). “Yani erkek ve kadın olmanın anlamı sürekli müzakere edilen ve yeniden üretilen bir niteliktedir. Bu bir anlamda benliğin söylemsel inşası, bir öznelleşme (*subjectification*) sürecidir. Dolayısıyla “maskülinite” diye bir şey yoktur; “masküliniteler” vardır ve bunlar değişken, dinamik ve çeşitlenen nitelikler arzederler” (Cengiz vd., 2004: 54).

Kelime olarak çoğul kullanımı bile, “erkeklikler”in aynı toplum ve zamanda bile olsa farklı gruplar tarafından farklı şekillerde tanımlandığını göstermektedir; bu tanımları etkileyen faktörler arasında kültür, tarih, toplum, psikoloji, bireysel yaşam gibi olguları sayabiliriz (Kimmel, 2004: 503). Bu farklı erkekliklerin varlığı, kuşkusuz tanımların da farklı bakış açılarıyla

yılın ortalarında görüldüğünü belirtmektedir. Ve 20. yüzyıla gelindiğinde bu tanımlama genişlemiş ve erkek karakterleri güç ve dayanışma gibi özelliklerle inşa edilmeye başlamıştır(Cengiz vd., 2004: 54).

yapılmasına sebep olmuştur. Connell (2005: 68-71) bunları dört başlık altında açıklamıştır: Özcü yaklaşımlar genellikle eril bir özelliği - özü - merkeze alarak erkekliği tanımlamıştır. Ancak bu özün seçilmesi keyfi olduğundan, bu yaklaşımın temeli oldukça zayıftır; zira tanımlı yapan herkese göre bu “öz” değişiklik gösterecektir. *Pozitivist* yaklaşımlar, erkeklerin gerçekte ne olduklarını açıklamaya çalışmışlardır. Burada pozitivist sosyal bilimin gerçekleri bulmaya yönelik yaptığı vurgu dikkati çekmektedir. *Normatif* yaklaşımlar, erkekliği erkeklerin ne olması gerektiği şeklinde tanımlamıştır. *Semiyotik* yaklaşımlar ise erkekliği kadın ve erkeğin karşıt olduğu bir sembolik farklılık sistemi içerisinde tanımlamıştır; yani erkeklik kadınlık karşıtı olarak açıklanır. Bu yaklaşım gerek erkekliğin gerekse toplumsal cinsiyet çalışmalarının birbirleriyle ilişkiselliğini göstermektedir (Kimmel, 2004: 504; Connell, 2005: 68).

Feminizmin kadın tanımında yaşadığı çeşitli sorunların erkek(lik) tanımında da ortaya çıktığını göstermek, feminizm ve erkeklik çalışmalarının bir arada olabileceğini ve her iki konunun da birbirini besleyebileceğinin fark edilmesi açısından önemlidir. Sayer (2011) bir sonraki bölümde tarihsel açıdan ele alınacak “erkeklik çalışmalarının” gelişimini şu şekilde açıklamaktadır:

“[Biyolojik cinsiyet] erkekliğin doğuştan sahip olunan genetik bir özellik ve doğal olduğunu kabul etmektedir. Feminist kuramcılar toplumsal cinsiyet kavramını gündeme getirerek sosyal bilimler alanına yeni bir bakış açısı getirmiştir. [...]Bu gelişmelere paralel olarak “kadın çalışmaları” alanına benzer şekilde “erkek çalışmaları” alanı da, toplumsal cinsiyet farklılıklarının meydana gelişini merkezine alan bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Erkeklik alanında yapılan ilk çalışmalar erkeklik deyince ne anlaşıldığını ve hangi özelliklerin kastedildiğini açıklamaya çalışmış, geleneksel biyolojik cinsiyet yaklaşımlarına tepki olarak bazı erkeklerin de egemen erkeklik rollerinden şikâyetçi olabileceğini iddia etmiştir. Ayrıca bu çalışmalar egemen erkeklik değerlerinin erkekler üzerinde de olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. (Sayer, 2011: 15).

Gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, feminizmin erkeklik çalışmalarının ortaya çıkmasında önemli bir etkisi vardır (Erkiner, 2010). “Erkeklik çalışmaları, erkekliğin tarihsel, kültürel ve toplumsal bir kurgu olduğundan hareketle, eril iktidarın kaynaklarına ve farklı tezahürlerine ışık tutmayı amaçlayan disiplinler arası bir akademik çalışma alanıdır.” (Zeybekoğlu, 2010: 5) Öte yandan, toplumsal cinsiyet içerisindeki kadınlık ve erkeklik

kavramlarının birbirleriyle ilişkiselliği koşuluyla var olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, erkeklik çalışmalarının olmaması toplumsal cinsiyet çalışmaları için bir eksiklik meydana getirecektir (Renkmen, 2012: 22). Bu ilişkisellik bağlamında, Judith Butler'ın (2010) feminizmin öznesi ve evrensel kadın tanımı ile ilgili radikal ve tartışmaların önünü açan düşüncelerini belirtmek yerinde olur.³ Bir kadın “öz”ünün olmadığından yola çıkarak, Butler aslında bunun olmaması gerektiğini belirtir. Çünkü bu şekilde feminizmin sınırlarının çizildiğinden bahseder; zira belirli, somut ve kesin çizgilerle bir kimlik tanımı oluşturulduğunda kaçınılmaz olarak birileri, bu tanımın dışında kalacaklardır, dahası kadın kategorisine öncül başka kategoriler de olabilir, yani “kadın ve erkek kategorilerinden çok daha fazla kimlik olanağı” (Berktaş 2011: 12) unutulmamalıdır. Burada belirtmekte yarar var ki, Butler temsilin önemini yadsımamaktadır, ancak feminist bir politika yapmak için bir evrensellik ya da bütünlüklü bir kadın kimliğine ihtiyaç olmadığını vurgulamaktadır. Butler'a göre toplumsal cinsiyetin tanımı sürekli ertelenmeli ve her an yeni bir tanıma açık olmalıdır. Bu sayede daha geniş bir koalisyon ve temsil imkânı doğacaktır.

Erkeklik Çalışmalarının Tarihsel Süreci

18. yüzyılda Aydınlanma Çağı'nın en önemli unsurlarından biri olan liberalizm ve Fransız İhtilali'nin etkisiyle bireyler insan olarak doğuştan edindikleri birtakım haklara sahip olduklarını belirtmiş, özgürlük ve eşitlik talep etmişlerdir. Kadınların eşit hak ve özgürlük mücadelesi için de önemli adımlar bu dönemde atılmıştır. Bu adımları ve sonrasındaki bazı gelişmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür: (a) 1789 *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*'nin kadınları kapsamadığı⁴ görüşüne dayanarak 1791 *Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi*⁵ Olympe de Gouges tarafından kaleme alınmış; bir yurttaş, bir birey ve en önemlisi bir insan olarak kadının erkekten hiçbir farkı olmadığını altı çizilmiştir (1992), (b) 1792'de Mary Wollstonecraft *Kadın Haklarının Gereçeklendirilmesi* adlı eserinde

³ Butler'ın bu savı her ne kadar daha çok feminizm içerisinde tek ve evrensel bir kadın kimliğiyle ilgili olsa da, feminizmin sınırlarının keskin bir şekilde çizilmemesi ve toplumsal cinsiyetin tanımının sürekli ertelenmesi gerektiği düşüncelerini erkeklik ve feminizm ilişkisi açısından okuyorum.

⁴ Fransızca “homme” kelimesi “erkek” anlamına gelmektedir.

⁵ 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi için bkz. Başka Dillerden, sayı 5, 1992, s. 21-2. 1791 Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi için bkz. De Gouges, 1992, 18-20.

kadınların -özellikle eğitim alanında- eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. (c) Bundan yüzyıl sonra ve yirminci yüzyılın başlarına kadar olan dönemde birinci dalga feminizm olarak adlandırdığımız akımla kadınların oy hakkı mücadelesinin yanı sıra çocuk bakımı ve ev işleri haricinde işlerde yerlerinin olmaması sorgulanmış ve (d) sonrasında ikinci dalga feminizmle beraber özellikle 1960'larda kadınların yasal haklarının artırılması, siyasal temsil, erkekler tarafından işgal edilmiş işlerde çalışma gibi konularda mücadele verilmiştir (Lorber, 2009: 3). (e) Üçüncü dalga feminizm ise 1990'larda ortaya çıkmış ve vurguyu tek ve evrensel bir kadın kategorisine değil kadınların farklı ırk, millet ve dinlere ait olduklarına dikkat çekerek çok kültürlülüğe yapmışlar (Tong, 2009: 285), toplumsal cinsiyet kavramını merkeze alarak kadın-erkek karşıtlığını eleştirmişlerdir.

Erkeklik çalışmaları, özellikle ikinci dalga Amerikan feminizmine bir anlamda cevap olarak 1960'ların sonu ve 1970'lerde Amerika'da ortaya çıkmıştır. Erkeklik çalışmaları feminizmden etkilenmesinin yanı sıra "bu disiplindeki akademinin ayrıca Vietnam Savaşı'yla ilgili yaygın hayal kırıklığı ve bunun sonucunda oluşan bir sinizm ile ataerkil iktidar yapılarını, geleneksel erkeklik rollerini ve II. Dünya Savaşı ile Soğuk Savaş tarafından teşvik edilen erkek davranışsal beklentilerini sorgulamaya açmıştır" (Kidder, 2003: 304). Amerika'nın Vietnam Savaşı'na girmesindeki en önemli etkenlerden biri Amerikan askeri gücünün üstünlüğünü Asya toplumuna ve onları destekleyen komünist güçlere kanıtlamak; bir diğer etken ise yeniden dirilen kadın hakları hareketi, yeni ortaya çıkan gey hakları hareketi, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başlarında yaşanan ekonomik gerileme gibi sosyal faktörlerin sabit bir erkeklik tanımını sallantıya uğratması sebebiyle savaşın geleneksel erkekliği tekrar canlandıracağı düşüncesiydi (Winter, 2003: 475).

II. Dünya Savaşı'ndaki sınırları belli savaş ortamına karşın, Vietnam Savaşı'ndaki askerlerin deneyimleri daha karmaşık ve belirsiz şekillerde yaşanmıştır. Örneğin savaş sırasında askerlerin Kuzey ve Güney Vietnamlıları ayırt edememesi, savaşın amacı ve sınırları ile düşmanın belirsizliği, önemli sorunlara sebep olmuştur. Karner (2004), Amerika'nın Vietnam Savaşı'na girdiği 1950'ler ve askeri birliklerin geri çekildiği 1970'ler arasında ortaya çıkan iki çeşit erkekliğe dikkat çekiyor. Pleck'in (1981) "geleneksel" olarak tanımladığı erkeklik için şiddet ve savaşın temel bir sosyal deneyim olarak görüldüğünü ve bunun bir nevi erkekliğin testi olduğunu belirttiikten sonra,

savaşın ataerki içerisinde toplumsal cinsiyetlendirme (*gendering*) eylemi olarak görülebileceğini açıklıyor: Savaş “toplumsal cinsiyetler arasındaki sınırları belirliyor ve erkeksi olanı erkeksi olmayandan ayırt ediyor”; savaş genellikle erkekliğin kazanıldığı bir yol olarak görülüyordu (Karner, 2004: 808-9). Bu “geleneksel” erkeklik çeşidine karşı olarak savaş karşıtı protestoların arasında, homoseksüel ya da zihinsel engelliymiş gibi yaparak askerden kaçmak daha erkeksi olarak görüldü ve askerlerin başarısız oldukları düşüncesi ortaya çıktı (Karner, age.).

Amerika'nın savaşdaki başarısızlığı sonucunda ülkelerine geri dönen askerler, savaşın etkilerini uzun süre yaşamaya devam ettiler. Askerlerin önemli bir kısmı kendi yaşamlarına son verirken, bir diğer kısmı ise yaşadıkları fiziksel ve ruhsal acıların yanı sıra erkekliğin tanımıyla ilgili yeni problemlerle karşı karşıya kaldılar. Bu da erkekliğin güçlü olma tanımına duygusallık, erkek arkadaşlığı ve “beyaz erkek kurbanlığı” gibi yeni unsurlar eklenmesine sebep oldu (Winter, 2003: 476). Dolayısıyla bu aşamadan itibaren ikinci dalga feminizmin de etkisiyle beraber erkekliklere farklı şekillerde bakılmaya, diğer bir deyişle erkeklik ve erkekliğe yüklenen anlamlar sorgulanmaya başlandı.

“Erkeklerin kurtuluşu” (*Men's Liberation*) olarak adlandırılan bir kavramla bazı erkekler, bir taraftan feminizmin erkekliğe getirdiği eleştirilere karşı olarak gelişmiş, diğer tarafta ise ataerki sistemde erkekliğe yüklenen rollerden rahatsızlığı dile getirmiştir (Kimmel, 2003: 524). Erkek Hakları Hareketinin öncülerinden Herb Goldberg 1976 yılında yayımlanan *Erkek Olmanın Tehlikeleri: Erkek Üstünlüğü Mitini Yaşatmak (The Hazards of Being Male: Surviving the Myth of Masculine Privilege)* kitabında erkeklerin öncelikli olduğu varsayılan konumlarını sorgulayarak, aslında erkeklerden beklenenlerin oldukça ağır bir yük oluşturduğunu ve hatta bu sıkıntılara dayanarak daha kısa yaşadıklarını iddia etmiştir. Bu şekilde geleneksel erkeklik rollerinin erkeklere dayatılmak suretiyle onları sıkıntıya soktuğunu belirtmekle beraber feminizmin erkeği ayrıcalıklı konumda göstererek bu rolleri daha da kötüleştirdiğini söylemiştir. İlerleyen zamanlarda bazı yazarlar, Goldberg'den de etkilenerek, yine erkeklere yüklenen rollerin altında ezildiklerini belirtmek istemiş ve çeşitli kitaplar yayımlamıştır. Bunlardan bazıları Warren Farrell'in *Why Men Are the Way They Are* (1986) ve *The Myth of Male Power* (1993); Andrew Kimbrell'in *The Masculine Mystique* (1995) adlı kitaplardır. Bütün bu kitapların ortak teması erkeklere de kadın-

lar kadar, ya da kadınlara olduğundan daha kötü davranıldığı yönündeydi. Başlangıçta erkeklik çalışmalarının feminizme karşı olarak gelişmiş olduğu problemler ve kendi içinde çelişkili bir durum yaratıyor olsa da, bu tarz yayınlar erkekliklerin sorgulanması ve geleneksel cinsiyetçi rollerin erkekleri de rahatsız ettiğini fark ettirmesi açısından önemlidir. Ancak unutmamak gerekir ki, anti feminist olan bu hareketlerin göz ardı ettiği önemli bir nokta, feminizmin ortaya koyduğu toplumsal cinsiyet eşitliği sayesinde erkeklerin de kendilerine dayatılan birçok görevin yükünün (güçlü, korumacı ve evi geçindirmek zorunda olmak gibi) kadınlarla birlikte paylaşılmasının yolunun açılmasıdır. (Clatterbaugh, 2003: 532).

Feminizm ve Erkeklerin karşılıklı ilişkileri

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında feminizmin yükselişe geçmesi ile beraber, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin tehlikeye girmesinden dolayı, yukarıda açıklanan tarihsel süreçte olduğu gibi Amerika’da bir “erkeklik krizi” yaşanmaya başlamıştır. Kimmel, bu süreci feminizm karşısında erkeklerin tutumları olarak üç temel kategoride ele alır (1987: 262): Anti feministler, maskülinistler ve profeministler. *Anti feministler*, doğanın kanunu ve dini kuramları sebep göstererek kadınların özel alana geri dönmeleri gerektiğini ve kadınları özel alana hapsedip kamusal alanda erkeklere birer tehdit oluşturmalarına sebep olmaması için bu iki alanın kutuplaşmasını desteklemişlerdir. 19. yüzyıla maskülinistler kadınların özel alandaki kontrolünü sonlandırmak ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini sürdürebileceği alanları devam ettirmek istemişlerdir. *Profeministler* ise toplumsal cinsiyet krizinin çözümünün ancak feminist bir sosyal yeniden yapılanma modeliyle olabileceğini savunmuşlar ve kadınların mücadelesine destek olmuşlardır.

Profeminist erkek teorileri 1960’larda kadın hareketinden etkilenen bir grup erkeğin eril normları sorgulamaya başladıkları, 1970’lerin ortasında ortaya çıkmıştır. Bu sorgulamalar ışığında, “Erkekler ve Erkeklik” adlı bir konferans dizisi yapılmaya başlanır. O dönemde profeminist teoriler feminizmin iki farklı alanından etkilenmiştir: Liberal ve radikal feminizm. Liberal feminizmden etkilenen erkekler baskının herkes için genel bir durum olduğu kanısına kapılmış, hatta bir kısmı erkeklerin ataerkiden kadınlarla aynı oranda etkilendiğine inanmışlardır. Radikal feminizmden etkilenenler ise erkeklerin kadınları ezdiği görüşünü benimsemiş ve erkeklik normlarının

kadına yönelik şiddetle güçlendirildiğini ve sürdürüldüğünü ve ataerkinin erkekliğin içerisinde bulunduğu daha geniş bir sosyal ve politik düzen olduğunu savunmuşlardır (Code, 2000: 402). Profeminist erkekler, kadın mücadelesinde ilk olarak özellikle oy hakkı, doğum kontrolü, cinsellik gibi konularda kadınların yanında yer alarak onlara destek olmuşlardır (Kimmel, 1987).

Günümüzde erkekler, erkeklik ve toplumsal cinsiyet üzerinde profeminist çalışmalara önemli bir çalışma, Avustralyalı bir sosyolog olan Michael Flood tarafından düzenlenen *XY* adlı çevrimiçi sitedir⁶. Erkekler ve erkekliğe odaklanan, toplumsal cinsiyet ve cinsellik politikaları üzerine araştırma ve tartışma ortamı yaratan ve bu konularda makalelerin bulunduğu sitede, yine Michael Flood'un hazırladığı erkekler ve erkeklikler üzerine kapsamlı bir bibliyografyaya da vardır. Daha önce Avustralya'da 1990 ve 1998 seneleri arasında yılda dört defa *XY: Men, Sex, Politics* (*XY: Erkekler, Cinsiyet, Politika*) adında basılı bir dergi olarak erkekler, cinsellik ve politikalar üzerine profeminist bakış açılarıyla makaleler yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra, erkeklerin özellikle cinsiyet ayrımcılığı ve kadına yönelik şiddet karşısında çeşitli oluşumlar ve kampanyalar geliştirdiği görülmektedir. 1991'de ortaya çıkmış *White Ribbon* (Beyaz Kurdele) isimli kampanya 60'tan fazla ülkeye yayılmış, temel hedefini erkeklerin kadına yönelik şiddet uygulamasını sonlandırmak olarak belirlemiş, toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklı erkekliklerin inşa edilmesi üzerine yürütülen uluslararası bir harekettir. *Men Engage* isimli bir başka oluşum ise toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine erkekleri de dâhil etmeyi amaçlayan sivil toplum örgütleri ve Birleşmiş Milletler teşkilatlarını kapsayan evrensel bir ağıdır. Helsinki, Finlanda'da 1999'da kurulmuş *Profeministimiehet* (Profeminist Erkekler) grubu da feminizmi desteklemekte ve erkeklerin farkındalığını arttırmayı amaçlamıştır.

Türkiye'deki örneklerde ise, gerek akademide, gerekse çeşitli oluşumlar şeklinde kadın mücadelesini destekleyen; ataerkiye ve cinsiyetçiliğe karşı örgütlenen erkek gruplarının varlığını görmek mümkündür. Örneğin, 2008'de İtalyan sanatçı Pippa Bacca'nın tecavüz edilerek öldürülmesini protesto ettikten sonra toplumsal cinsiyet konusunda hem sokağa yönelik hem de daha geniş çalışmalar yapmayı hedeflemiş bir grup erkek, Türkiye'de *Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi'ni* (*BEDİ*) başlatmışlardır. "Toplumsal cinsiyetin, heteroseksizmin ve hegemonik erkekliğin, kısaca eril tahakkümün tartışıl-

⁶ Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.xyonline.net/>

diği” bir başka oluşum, *Rahatsız Erkekler* grubudur. Gruptaki tartışmalar aynı adlı internet sitesi üzerinden yapılmaktadır. *Erkek Muhabbeti* adlı bir diğer oluşum ise, “Erkekler Erkekliklerini Sorguluyor” isimli bir atölye ile “erkeklerin, ataerkilliği ve kendi erkekliklerini feminist ve LGBTT⁷ hareketin deneyimlerinden beslenen bir perspektifle sorgulamasına katkıda bulunacak bir platform oluşturmayı” amaçlamıştır. Bu grup çeşitli atölye çalışmalarıyla yoluna devam etmektedir.⁸

Peki, feministler profeminist erkekler hakkında ne düşünmektedirler? Feministler bu konuda tek bir tutuma sahip değildir. Ancak feministlerin hepsi, erkeklerin ellerinde bulundurdukları öncelikli konularından kolay kolay vazgeçebileceklerine pek inanmazlar. Bu vazgeçiş olmadan, erkeklerin, feminist mücadele içerisinde (nasıl) yer alabilecekleri en önemli soru işaretlerinden biridir. Zira, geleneksel olarak feminist bilgi ve politika, kadınların ortak ezilme deneyimlerine dayanır. Bu deneyime sahip olmayan erkeklerin, toplumsal cinsiyet yüzünden bu anlamda bir ezilme deneyimlemedikleri için toplumsal cinsiyet bilinci ve kimliği geliştirmelerinin mümkün olamayacağını düşünenler az değildir (Ashe, 2004: 187. Ayrıca bkz. Akis, 2006: 29-38).

Erkeklerin feminizm içerisinde yer almamaları gerektiği düşüncesinin dayanaklarından birisini ikinci dalga feminizmin “kişisel olan politiktir” düşüncesiyle beraber ortaya çıkan kız kardeşlik olgusuna bağlamak mümkündür. Bu kız kardeşlik olgusuna göre kadınların herhangi bir hiyerarşik önderlik olmadan küçük kadın grupları oluşturarak deneyimlerini paylaşmaları, bilinç yükseltme grupları ile kişisel olan yaşamlarını siyasala dönüştürmelerini amaçlamıştır.

Ataerkil sistem içerisinde erkekler ve erkeklik ideolojisi tarafından ezilen, baskı altına alınan ve bir zaman sonra bu ezilmeyi içselleştiren kadınlar, sadece kendi cinsinden olanların bulunduğu bir ortamda bile kendisini rahat hissetmeyip deneyimlerini paylaşamayabilirler. Bu saptama göz önüne alındığında, bilinç yükseltme gruplarına erkeklerin katılmaması son derece doğal ve gereklidir de...

Kuşkusuz erkeklerin feminizm içerisinde yer almaması gerektiği düşün-

⁷ *Lezbiyen, gey, biseksüel, travesti, transeksüel.*

⁸ Söz konusu oluşumlar hakkında bilgi için bkz. (Çevrimiçi) Biz Erkek Değiliz İnisyatifi: <http://bizerkekdegilizinsiyatifi.blogspot.com>; Rahatsız Erkekler: <http://rahatsizerkekler.blogspot.com>; Erkek Muhabbeti: <http://www.erkekmuhabbeti.com>.

cesini yalnızca kız kardeşlik olgusuna ya da bilinç yükseltme gruplarına bağlamak yanlış ve eksik olacaktır. Çobanoğlu ve Keniş (2008) bu bağlamda feminist karşıt-kamuları açıklayarak, yüzyıllardan beri toplumun her alanına sirayet etmiş ataerkil düşünce sisteminin kadınları ikincilleştirdiğini, bunun kadınların yalnızca kadınlara açık alanlar (sanatsal gösteriler, konferans, forum, konser vb.) oluşturarak yenilebileceğini vurgularlar: Feminist karşıt-kamularda, kadınlar karma kamusal alanlarda olanın tersine, kendi duygularını rahat bir şekilde deneyimleyebiliyor; baskın dilin etkisinde kalmadan düşüncelerini dile getirebiliyor; deneyim paylaşımı sayesinde yalnız olmadıklarını hissediyor ve bu alan içerisinde her işi kadınlar yaptığından karma kamusal alanlarda kendilerinin dışlandıkları işlerde (elektronik, teknik vb.) bilgi ve deneyim kazanarak yine karma kamusal alanlara güçlenmiş olarak dönebiliyorlar. Feminist karşıt-kamuların olması kadınlara bu şekilde birçok yarar sağlamıştır ve sağlamaya devam edecektir.

Bu yazıda değinmek istediğim konu, yukarıda bahsedildiği gibi “Kadınlara ilişkin sorunların aciliyeti yüzünden toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmaların çoğunlukla kadına” (Cengiz vd., 2004: 53) odaklanması en başlarda gerekliyse de, zaman içerisinde varılan noktalar doğrultusunda, feminizmin erkekliği çalışmasının da önemli olduğu, ayrıca temelini eşitlik ve hak mücadelesinden almış feminizmin erkekler tarafından *da* desteklenebileceği ve benimsenebileceğidir.

Ataerkil sistem içerisinde bir ezme-ezilme ilişkisinden söz ediyorsak ve bu ilişkide bir taraf diğerine göre daha ayrıcalıklı görünüyorsa, sadece ikincil olan kadını değil, aynı zamanda ayrıcalıklı olan erkeği de anlamamız gerekmektedir (Connell, 2001). Öte yandan, ataerkinin ve toplumsal cinsiyet pratiklerinin yalnızca kadını değil –kesinlikle aynı derecede olmasa da – erkeği de olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu yapı sürekli olarak kendisini yeniden üretmektedir. Dolayısıyla toplumsal anlamda köklü bir dönüşümden söz edeceksek, sistemin bütün bireylere (kadın, erkek vb.) olan yaklaşımı ile bunlardan kimin ne şekilde yararlandığını veya zarar gördüğünü anlamak gerekir ki bu da yalnızca tek bir grubun yapacağı bir dönüşüm olamayacaktır. Feminizmin öznesi ve sabit bir kadın kategorisi olması konusundaki farklı tartışmalar da bu açıdan dikkate alınmalıdır. (bkz. Riley, 1987; Butler, 2010; Mitchell, 1998).⁹

⁹ Feminizmin kendi içerisinde tartışmaların çıkmasına sebep olan en önemli unsurlardan birisi başlangıçta belirli bir kadın tanımına vurgu yapıyor olmasıydı: beyaz, üst orta

Erkek Ol(ama)mak

Evrensel bir erkeklik tanımı olamayacağını yukarıda belirtmiştik. Bununla beraber, ortak “erkeksi” özelliklerin varsayıldığını da belirtmekte yarar var. Öyle ki, farklı erkeklikler olsa da bunlar farklı toplumlarda farklı şekillerde inşa edilse de erkek olmanın – ya da olamamanın – ortak bir paydasından söz edilebilir.

Son yıllarda yapılan alan çalışmalarında, erkek olmanın bedellerine “imkânsız erkeklik” kavramıyla dikkat çekilmeye başlanmıştır. Ataerkil sistem ile toplumsal cinsiyet pratiklerinin erkek bireye uyguladığı dayatmalardan bahsedilmiştir. “Erkek olabilmek” için bireyin neler yapması gerektiği ve dolayısıyla bütün bunların yalnızca kadınları değil erkekleri de olumsuz etkilediğine ilişkin somut deneyimler ortaya konulmuştur. (Zeybekoğlu, 2010: 2) Ben de toplumsal cinsiyetin bütünlüğü açısından, erkeğin ve erkekliğin de irdelenmesi ve incelenmesi gerektiğini düşünüyorum.¹⁰

Simon de Beauvoir’ın meşhur “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözü cinsiyetin toplumsal inşasını en güzel açıklayan örneklerden biridir. Bu sözü erkeklikler için de söylemek yanlış olmayacaktır. Connell ve Messerschmidt’in (2005: 836) belirttiği gibi, “erkeklikler, bireylerin vücutlarına ya da kişilik özelliklerine gömülü sabit öğeler değildir; toplumsal eylem içerisinde edinilmiş pratiklerin düzenlenmesidir.” Bu bağlamda örnek vermek adına Türkiye özelinde erkeklik pratiklerinin nasıl düzenlendiğine ve bir oğlan çocuğun doğumundan itibaren “erkek olmak” için hangi aşamalardan geçtiğine bakmak yararlı olacaktır. Zira oğlan çocuğun iktidarla olan ilişkisi bu aşamalar neticesinde belirleniyor ve sürdürülüyor.

Selek’in de vurguladığı gibi; “Türkiye’de geleneksel olarak kabul gören erkeklik kademesine varmak için dört temel aşamayı geçmek zorunludur: 1. Sünnet, 2. Askerlik, 3. İş bulma, 4. Evlilik.” (2011: 19) Sünnet, erkeklige geçişin ilk aşamasıdır. Çocuk şayet sünnet olduğunun bilincinde olacak yaştaysa, herkes tarafından “erkeklige adım atmak için bunun yapılması gerektiği” düşüncesi aşılanır. Adeta bir bayram havasında yaşanan bu ritüel sayesinde oğlan çocuk erkeklige ilk adımını atarken, erkekliğin bütün aşamalarında buna benzer acılar yaşayacağını ve dahası bu aşamaların

sınıf ve heteroseksüel olmayan kadınlar bir anlamda yok sayılmıştı.

¹⁰ Erkeklik konusu kadın/erkek birçok kişi tarafından araştırılmış, üstüne birçok yazı yazılmış olsa da, bu konudaki en önemli dönüşüm erkeklerin kendi erkekliklerini sorgulamaya başlamasından geçer. Daha çok bireysel çalışmaya ihtiyaç vardır.

hepsinden geçse de tam bir erkek olamayabileceğini ya da erkekliğinin her an tehlikede olduğunu yıllar sonra fark eder.

İkinci aşama olan askerliğe gelene kadar, oğlan çocuk gerek aile içerisinde gerekse sosyal ortamlarda sürekli eril söylemin içerisinde büyür. Mümkün olan en kısa sürede bu söylemi kanıksaması ve ona göre davranması beklenir. Şayet çocuk, “erkek” olmanın gereklerini (sert, güçlü, yarışmacı vb.) yerine getiremezse, kız gibi olmakla “suçlanır”, etiketlenir ve sosyal dünyadan dışlanır¹¹ (Cengiz vd., 2004: 58).

Burada, Nancy Chodorow’un, erkek tahakkümünün nedenlerini, erkek çocuğun annesi ile olan ilişkisine bağladığı görüşlere yer verelim. Oğlan çocuğun anne dünyasından çıkması için, cinsiyetinin ona dayattığı eylemleri gerçekleştirilmesi gerekir. Psikanalitik feminist olarak tanımlayabileceğimiz Nancy Chodorow, *Reproduction of Mothering* isimli eserinde oğlan çocuğun anne tarafından yetiştirilmesinin erkek tahakkümüne sebep olduğunu söyler. Kamusal/özel kimliklerimiz ve eylemlerimizin çocukluktan itibaren oluşur ve kafamıza yerleşir. Chodorow’a göre, kadının sorumluluğunda olan çocuk bakımı sonucunda, geri dönüşü olmayan bir “erkek tahakkümü” meydana gelir. Kadınlardan tarafından yetiştirilen erkeklerde, erkekliğe dair karmaşalar, erkek egemenliği psikolojisi ve kadınlardan üstün olma isteğini oluşturur. Chodorow, 1978: 214; Chodorow ve psikanalitik feminizm üzerine eleştirel bir inceleme için ayrıca bkz. Elshtain, 1981: 285-97).¹² Yalnızca anne tarafından bakılan/yetiştirilen oğlan çocuğu aile içerisinde babanın daha az görülmesinden, ya da yokluğundan, dolayı erkekliği daha az ulaşılabilir görür; buna bağlı olarak daha geniş toplumsal düzende baskınlığından dolayı babayı (dolayısıyla “erkekliği”) daha üstün görerek yüceltir ve onu daha arzulanır bir olgu olarak görür (Chodorow, 1978: 181-5). Buna karşın varlığını sürekli hissettiği anne (kadın) otorite eksikliğini ve gerilemeyi temsil eder ve oğlan çocuk bunu kendi toplumsal cinsiyet belirlemesiyle de ilişkilendirir. Annesine bağımlılık ve kimliğini onunla tanımlamak erkeksi olmayı temsil edeceğinden bu bağımlılığı reddeder (Chodorow, 1978: 181). Sonuç olarak Chodorow’a göre, “Ayrı bir insan olabilmek için oğlan çocuğun önemli bir iş yapması gerekir. Oğlan bir sınavdan geçmek zorun-

¹¹ Örnek kişisel paylaşım için bkz. Çetin, 2012.

¹² Belirtmekte yarar var ki, bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmış ve tartışmalara gidilmiştir. Ancak, çocuk yetiştirme ve psikanalitik feminizm başka bir yazının konusu olacağından burada yalnızca örneklendirme amacıyla Nancy Chodorow’a kısaca değinilmiştir.

dadır; annesiyle bağı koparmalıdır. Böylece oğlanın erkekliği, annesinden ayrılışını ve annesinden ayrı ve ona *karşı* olarak tanımlanmış bağımsız bir toplumsal statüye girişini temsil eder” (Gilmore, 1997; vurgu sonradan).

Askerlik erkeklikteki ikinci aşamadır. Kadına *karşı* bir şekilde yetişmiş/ yetişen oğlan çocuk, yaşı geldiğinde, erkekliğini oluşturmaya çalışırkenki çetrefilli¹³ aşamalardan bir diğeri olan “vatani görevine” davullu zurnalı eğlencelerle uğurlanır. Askerlik, bütün eril pratiklerin bir arada ve en yüksek oranda olduğu bir yer olarak karşılar genç erkeği; orada silahının “namusu” olduğunu öğrenerek vatan toprağına “tecavüz” edilmemesi için can hıraş mücadele verir:

Barışta ve savaşta, karada, denizde ve havada her zaman ve her yerde milletime ve cumhuriyetime doğruluk ve muhabbetle hizmet ve kanunlara ve nizamlara ve amirlerime itaat edeceğime ve askerliğin namusunu Türk sancağının şanını canımdan aziz bilip icabında vatan, cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda eyleyeceğime namusum üzerine ant içerim.
(Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu)

Yalnızca bu yemin dahi askerlikle beraber “erkekliğin” de nasıl inşa edildiğini göstermeye yetiyor.¹⁴ Erkekliğe askerlik dolayımıyla yüklenen bu “sorumlulukların” yanı sıra, militarist söylem ve erkeklik inşasının bir arada gittiğini göstermek açısından, askerliğe atfedilen cinsiyetçi bir anlatıma vurgu yapmak yerinde görünüyor. Cumhuriyetçi Halk Partisi genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun, bir süre önce milletvekili seçilme yaşını düşüren anayasa teklifiyle ilgili sözleri dikkat çekicidir:

“İlke olarak seçim bildirgemizde, parti programımızda seçilme yaşının 21 olması şeklindeydi. Neden? Çünkü askerlik yaptıktan sonra kişiler milletvekili olsunlar diye. (...) Bizim baktığımız yaş 21 yaş. Kişinin milletvekili

¹³ Burada “çetrefilli aşamalar”dan kastım her şeye rağmen erkeğin bulunduğu iktidar pozisyonunu göz ardı etmek ya da erkeğin *de* mağdur olduğunu göstererek bir vicdan rahatlatma çabası değil. Amacım sistem eleştirisi yapmak suretiyle, erkekliğin de ne denli zor bir süreç olduğunu, dahası bireyin bu sistem içerisinde hayatta kalabilmek için istese de istemese de bu aşamalardan geçmek zorunda olduğunu, ya da daha doğrusu zorunda hissettiğini, göstermek. Bu da sabit bir erkeklik tanımı olamayacağı ve erkeklik çalışmalarının feminizmle beraber yapılması gerektiği fikrini bir kez daha güçlendiriyor.

¹⁴ Askerlikle ilgili bir alan çalışması ve militarizmin eril tahakkümü güçlendirdiği yönünde bir örnek için bkz. Selek, 2011.

olabilmesi için askerlik yapması gerekir, olgunlaşması gerekir. 18 yaşındaki arkadaşlarımızın, kardeşlerimizimizin seçme hakkı var. Seçilme yaşı için de biraz olgunlaşması gerekiyor.” (Milliyet, 20 Ekim 2012)

Türkiye’de zorunlu askerliğin yalnızca erkekler tarafından yapıldığı göz önünde bulundurulursa, söz konusu söylemde kadınlar tamamen yok sayılmıştır. Buradan milletvekili seçilebileceklerin yalnızca erkek olduğu varsayımı ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda kadın bir vatandaş olarak görülmemekle beraber siyasetin sadece erkeklerin alanı olduğu düşüncesi yansıtılmaktadır. Diğer taraftan askerliğin erkek bireyin “olgunlaşması” için zorunlu ve vazgeçilmez bir aşama olduğu varsayımıyla militarist bakış açısı güçlendirilmekte ve sürdürülmektedir: askerliğini yapmamış erkek “olgunlaşmamıştır”, bir diğer deyişle erkeklik inşasını henüz tamamlamamıştır.

Erkek birey askerlik süresince söz konusu “olgunlaşmayı” emir-komuta zincirinde, itaati öğrenerek ya da öğrenmiş gibi¹⁵ yaparak ediniyor ve askerliğini tamamladıktan sonra, sivil hayata geri dönüyor. Erkekliğin inşasında son aşama olarak varsayılabilir iş bulma ve babalık (evlilik) konusunda yapılması gerekenleri Selek (2011) şu şekilde anlatmaktadır:

Babalık, “erkekliğini” ispatlayan erkeklerin konumudur. Bu konum için çeşitli ruhsatlar kazanılmalıdır. Erkek, iktidarını öncelikle cinsel alanda “ispatlamalı”, örneğin sünnet bıçağından geçmiş cinsel organ mutlaka ereksiyon “yeteneğine” sahip olmalıdır. Bu da yetmez. Baba demek, kısır olmayan koca, evini koruyan asker, elinden bir iş gelen, evini geçindiren, evle ilgili ekonomik, hukuki, siyasal tüm kararları alan patron ve devlet adamı olmak demektir. Yani erkek adam, evin bakıcısı-koruyucusu olmak için bazı beceriler geliştirmeli, bunun için mutlaka değişik hayatların içine girip çıkmalıdır. (s. 22-23)

Erkeklerin erkek olma yolculuğu hiç bitmez. Üstelik bu erkekliğinin her an alınabilmesi tehlikesi de vardır. (Atay, 2004: 26). Bu “verili” konumunu sürdürebilmek için eril pratikler en uç anlamda uygulanmalıdır ki, erkeklikten ödün verilmesin, erkeklik ellerinden alınmasın. Bu bağlamda şöyle söylemek çok da yanlış olmaz: “Erkek, erkek doğmaz, erkek yapılır” (Onur vd.,

¹⁵ Gerek kişisel deneyim, gerekse askerliğini yapmış birçok insanla olan konuşmalarımda, “askerde mantık yoktur” anlayışının yaygın olduğu düşünüldüğünde bazı insanların askerlik süresi boyunca “gerçek” hayatlarını askıya aldıklarını söyleyebiliriz. Ancak, yine de bu davranış kimsenin böylesi yoğun bir eril ortamdan etkilenmeyeceğini gösteremez.

2004: 32). Zira erkek, erkekliğini hep başka erkekliklerle rekabet halinde “kanıtlar” ve bunun elden gitmemesi için de sürekli tetikte olması gerekir. Aksi takdirde, eril tahakkümün hüküm sürdüğü ataerkil sistemden dışlanacak ve bu bir kısır döngü halinde kendisini sürekli yeniden üretecektir.

Erkekliğin bu verili olma durumu, pratik olarak birçok toplumda değişse de, zorluğu ve “büyük imkânsız” olması ile birçok toplumda benzerlik göstermektedir (Gilmore, 1997). Gilmore, *Erkeklik Bilmecesi* adlı yazısında, Afrika’dan bazı kabilelerin oğlan çocuklarına “erkek olmak” için uyguladıkları pratikleri anlatıyor. Bu kabilelerden yola çıkarak, batıda da bunlara benzer pratiklerin olduğunu belirtiyor. Erkeklik karşımıza şu şekilde çıkıyor: “ait olma ölçüsü, üstesinden gelinmesi gereken bir zorluk, şiddetli bir mücadele ile kazanılması gereken bir ödül” (Gilmore, 1997). Erkekliğin yapıntılığını, zorluğunu, her zaman dışarıdan bir onaya ihtiyacı olması gerektiğini, bu onay gelmediğinde ise sallantıya gireceğini ve neticede imkânsız bir mevcudiyet biçimi olduğunu açıklamaları bakımından bu sözler oldukça anlamlı. İşte bu aşamadan sonra, erkekliğin özellikle bu sallantılı mevcudiyet durumu sebebiyle kendisini bir ideal olarak gösteren hegemonik erkekliğin tartışmaya açılmasının önemli olduğunu düşünüyorum.

Hegemonik Erkeklik

Modern Türk erkeğinde var olan ikiyüzlülüğe dikkat çeken Sökmen (2004: 5-6); Türk erkeğinin bir yandan kadının özgürleşmesi gerektiğini salık verirken diğer taraftan, son derece ikiyüzlü bir şekilde zaman zaman kadına haddini bilmesi gerektiğini de söylediğini belirtiyor. Ve çok yerinde bir tespit olarak şunu ekliyor: “Türkiye toplumunun önündeki en temel meselelerden birinin kadının özgürleşmesidir. Erkek bunu daha fazla ertelemeyecek – bununla hesaplaşması, yüzleşmesi ve evet, değişmesi gerek” (aynı yerde). Bu da kadın araştırmaları ve feminizm kapsamında, ataerkinin temsilcisi erkekliğin de merkeze alınarak masaya yatırılması gerektiğini gösteriyor, ki erkek de değişsin.¹⁶

Bu bağlamda “iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik imgesi” (Sancar, 2011: 30) olarak nitelenen “hegemonik¹⁷ erkekliğe”, bu

¹⁶ Burada anlatmak istediğim feminizmin erkeği eğitmesi değil, bunun yerine erkeğe ve erkeklik çalışmalarına da yer verilmesi, daha da önemlisi erkeklik eleştirisinin erkekler tarafından, gerek kişisel gerekse genel çalışmalarla yapılması ve bu sayede özelden genele bir değişim ve dönüşüme gidilebilecek olmasıdır.

¹⁷ Connell, A. Gramsci’den ödünç alınan *hegemonya* terimini, Gramsci’ye sadık kala-

iktidar konumundan dolayı yakından bakmak gerekir. Hegemonik erkeklik terimi 1980'lerde (Carrigan vd., 1985) geliştirilmiştir. Connell (1998) bu erkeklik biçiminin merkezinde kadınların ezilmesinin yattığını belirterek kavramı şöyle açıklar:

(...) kadınlık ve erkeklik biçimlerinin karşılıklı ilişkisi, tek bir yapısal gerçek üzerine, erkeklerin kadınlar üzerindeki küresel egemenliğine oturtulur. (...) Bu yapısal olgu, bir bütün olarak toplumda hegemonik bir erkeklik biçimini tanımlayan erkeklerarası ilişkilerin ana temelini oluşturur. "Hegemonik erkeklik" daima kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edilmektedir. *Farklı erkeklik biçimleri arasındaki etkileşim, ataerkil bir toplumsal düzenin işleyiş biçiminin ayrılmaz bir parçasıdır* (245, vurgu sonradan).

Bu anlamda "hegemonik erkeklik, toplumsal cinsiyet ilişkileri sisteminde bir konumu, sistemin kendisini ve erkek egemenliğini yeniden üretmeyi sağlayan güncel ideolojiyi açıklar" (Levy, 2007: 253; Connell, 2005: 77), belirli bir grup erkeğin iktidar ve sermaye konumlarını nasıl işgal ettiklerini ve egemenliklerini oluşturan toplumsal ilişkileri nasıl meşrulaştırıp yeniden ürettiklerini araştırır (Carrigan vd., 1985: 592) ve Connell bu terimle "bazı erkeklerin nasıl olup da diğer erkeklerin ve birçok kadının üstünde egemenlik kurmalarını normal, doğal ve gerekli göstermede başarılı olduklarını; neden bazı kadın ve erkeklerin kendi ikincil konumlarına bu kadar istekli katkıda bulduklarını ve hegemonik erkeklığe direnmenin toplumsal cinsiyet adaletini sağlamada nasıl bir yararı olacağını" açıklamaya çalışır (Levy, 2007: 253).

Diğer taraftan Connell kurulan egemenliğin bir güçler dengesi içerisinde gerçekleştiğini ve rekabete dayalı bir var oluş biçimi olduğunu ve bu bağlamda, hegemonik erkeklığın, genel bir erkek cinsiyet rolünden farklı olduğunu, bir kişilik özelliği ya da gerçek bir erkek karakter söz konusu olmadığını

rak, şu şekilde açıklar: "acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlük" (Connell, 1998: 246). Benzer şekilde Donaldson'a (1993) göre de hegemonya, gücün kazanılması ve elde tutulması; bu süreç içerisinde toplumsal grupların kurulması (ve yıkılması); yöneten sınıfın egemenliğini kurması ve sürdürmesidir. Buna göre olayların anlaşılma ve sorunların tartışılma koşullarını belirlemek, idealler oluşturmak ve ahlaki tanımlamak bu sürecin önemli bir bölümüdür (Donaldson, 1993: 645).

belirtmiştir; yani burada bahsedilen, ideal olan bir erkeklik biçimidir. Ne var ki, böylesi bir erkeklik idealinin “erkeklerin büyük bir çoğunluğunun gerçek kişilikleriyle sıkı sıkıya örtüşmesi gerekmez” (Connell, 1998: 247). Önemli olan, çeşitli kurumlar aracılığıyla bu idealin yaratılması ve tabii ki pratiklerle bu idealin sürdürülmesidir.

Peki, bütün erkekler bu tanıma uymasa da bu hegemonik erkekliğin sürekliliğini sağlayan, ya da Connell’in deyişiyle, bu suç ortaklığının sebebi nedir? Connell bunları, fantezi tatmini; yer değiştirmiş saldırganlık; ve en önemlisi de erkeklerin çoğunun kadınların tabi olmasından faydalanıyor olması, şeklinde açıklamaktadır (248). Burada da, bu erkekliğin verili olması, başka bir deyişle toplumsal ve de tarihsel olması öne çıkmaktadır. Connell bunu şöyle açıklar: “Erkek bedenim, bana erkekliği vermez; toplumsal tanımını olarak erkekliği (ya da onun bazı parçalarını) alır” (121). Erkekliğin fiziksel anlamını, yine Connell’in tanımıyla, şu uzun alıntıyla özetlemek yerinde olacaktır:

Erkekliğin fiziksel anlamı basit bir şey değildir. Boy pos ve şekli, tavır ve hareket alışkanlıklarını, belirli fiziksel becerilere sahip olmayı ve belirli becerilerin eksik kalmasını, kişinin kendi beden imajını, bunun öteki insanlara sunulmuş biçimini ve bu insanların buna karşılık verme biçimlerini, kişinin bedeninin çalışma ve cinsel ilişkilerdeki işleyiş biçimini içerir. Bunların hiçbiri, hiçbir anlamda XY kromozomlarının sonucu değildir. Hatta erkeklik tartışmalarının büyük bir sevgiyle üzerinde durduğu şeyin, yani penisin yarattığı bir sonuç da değildir. Erkekliğin fiziksel anlamı, toplumsal pratiğin kişisel tarihi, toplumdaki yaşam çizgisi aracılığıyla gelişir (122-3).

Erkekliğin bedensel anlamının hedefi ise, daha önce başka bağlamlarda açıkladığımız gibi, yine öncelikle kadın karşısındaki üstünlüğü ve öte yandan “öteki” erkekliklere karşı üstünlüğünü de belirtmektir. Erkeğin bedeni doğalmış gibi açıklandığında, erkek iktidarı ya da hegemonik erkeklik de doğallaştırılmış olmaktadır.

Hegemonik erkekliğin aslında çok küçük bir kısım erkek tarafından elde tutulduğunu söylemek hiç yanlış olmayacaktır. Ancak şöyle bir durum var ki, tıpkı Connell’in de belirttiği gibi, bu bir ideal ise, buna ulaşmak için bireyin binbir türlü yoldan geçmesi gerekecektir ve işte hegemonik erkekliğin zararı burada yatar. Zira “amaca ulaşan her yol mubahtır” mantığıyla çıkılan bu yolda, çok sayıda erkek, erkekliklerini kanıtlamak için “gerekli” pratikleri uygulayacak, ancak büyük olasılıkla buna ulaşamayacaktır. Böy-

lece bu ulaşılması gereken imkânsız erkek olma durumu sürekli bir ideal olarak önünde duracak, ancak bir türlü elde edilemeyecektir. Psikolojik ve bireysel zararlar bir yana, toplumsal anlamda yaratacağı zarardan, hem kişinin kendisi, hem de etrafındaki kadın ya da erkekler etkilenecektir. Bu da demek oluyor ki, hegemonik erkeklik “ideali” dahi, zincirleme bir şekilde bütün toplumu etkiliyor olabilir.

Sancar (2011) hegemonik erkeklik kavramının, küçük bir azınlık grup erkeğin iktidarı nasıl elinde tuttuğunu araştırdığını ve bunun olması için tıpkı yukarıda Connell’in de bahsettiği gibi, büyük bir erkek grubunun bunu onaylaması yani bu suça ortak olmasıyla gerçekleşeceğini ifade etmiştir (32). Connell’in ve Demetriou’nun konuyla ilgili söylediklerininse şu şekilde yorumlamaktadır: hegemonik erkeklik küçük bir sınıf erkeğe ait olsa da, bir takım farklı (öteki) erkeklik biçimleri, hegemonik erkeklik tarafından belirli şekillerde öne çıkarılır böylece temsil etme olanağı sağlanmış olur (34-37); bir diğer deyişle “hegemonik erkeklik, (...) diğer sınıflardan, ırklardan ve cinsiyetlerden erkekliklerle bir karşıtlık ilişkisi üzerine kurulur” (Nagel, 2011: 73). Aslında bu bir bakıma, hegemonik erkeklik tarafından diğer erkeklere tanınmış bir çeşit “fırsat”, ya da tabiri caizse “sus payıdır”. Öyle ki, hegemonik erkeklik ve ataerkinin bir arada gidebilmesi için böylesi “piyonlara” ve çeşitli kurumlara ihtiyaç vardır.

Erkeklik bedenlerde bu şekilde inşa ediliyor ve hegemonik erkeklik ulaşılması gereken bir ideal gibi sürekli takip ediliyor. Bu sayede erkek, toplumsal süreçlerde var olan pratikleri verili olarak kabul edip, bunun içerisinde kendisini şekillendiriyor. Ancak, hemen söylemek gerekir ki, hiçbir erkek aslında tam anlamıyla iktidar pozisyonundan azade sayılmıyor. Zira hegemonik erkekliğin en önemli unsurlarından olan heteroseksüel aile içerisinde, sınıfsal konumu ne olursa olsun, hegemonik erkeklik “oyununu” oynayamayan birçok erkek en sonunda dönüp dolaşıp iktidarını hane içinde kadına uyguluyor (Cengiz vd., 2004: 68). Öte yandan, yukarıda değindiğimiz erkeklik gibi, hegemonik erkeklik de farklı sınıfsal bağlamlarda, farklı aile ve kurumlarda, farklı şekillerde deneyimlenebilir. Ancak bu farklılık, sınıfsal anlamda değişik şekillerde tanımlanmamalı, ikisinin de bir çeşit hegemonya olduğu unutulmamalıdır.

Hegemonik erkekliğin, hane içerisinde kadına uygulanan baskıyla kendini gösterdiği gerçeğini inkâr etmemekle beraber, farklı erkeklik türlerinin de hegemonik erkeklik kavramı altında örselendiğini, zarar gördüğü hatırdadır.

tutulmalıdır. Feminist çevrelerde, erkeğin kadına uygulayacağı hane içerisindeki baskı dolayısıyla ve ayrıca benzer erkekliklerin bir şekilde bir arada bulunup kendilerini destekleyeceği düşüncesine göre, ataerkil düzende herhangi bir erkeğin bu konumundan vazgeçip erkekliği sorgulamayacağı düşüncesi yaygındır. Ancak, kadının kine eşit olmasa da bazı erkeklerin de bu ortaya çıkan sonuçtan olumsuz etkilendiği gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü burada bahsedilen ataerkil sistemdeki erkeğin konumundan vazgeçişini sağlam temellere dayanmıyor. Bu konum aslında tam anlamıyla edinilmiş bir konum olmaktan çok, her an elden gitme tehlikesi olan bir durum. Müdahale edilmediği müddetçe de, kendisini yeniden ve yeniden üretecek bir olgu...

Bu bağlamda, feminizmin evrensel bir kadın tanımı olup olmayacağı konusundaki tartışmaları hatırlayarak, evrensel bir erkeklik tanımı olmayacağını da belirtmekte yarar var. Sancar'ın (2011) da ifade ettiği gibi, "Özellikle post-yapısalcı bakış açısından gelişen ve tutarlı bir bütüncül kimlik olarak, kadın kategorisinin reddini talep eden tartışmalar, aynı şekilde, ortak çıkarılara sahip bir erkek kimliğinin varlığını da sorgulanabilir hale getirdiler" (25).¹⁸ Öte yandan erkekliklerin çokluğunu ve karmaşıklığını ortaya çıkarmak, tıpkı hiyerarşik konumları farklı olan kadınların birbirini ezmesi gibi, farklı erkekliklerin de olabileceğini bir kez daha gösteriyor ve kesişen ve çeşitli ayrımcılık biçimlerini daha iyi anlamamıza olanak sağlıyor (Dowd, 2010: 416). Dolayısıyla, bir dönüşüm amacıyla hareket etmek adına, cinsiyetler arası bir mücadele yerine baskın olan cinsiyetin, faydalandığı alanlar dışında zarar gördüğü alanları da incelemek gerekiyor (agy. aynı yerde).

Connell (1998) hegemonik erkekliğin kamusal olduğunu belirtir (247). Bunun yanı sıra, bir de "ön plana çıkarılmış kadınlık"tan bahseder (251) ve bunun da kamusal olduğunu söyler. Ana akım medya açısından bakacak olursak, toplum içerisinde de bu iki kadınlık ve erkeklik durumlarının varlığını görmek zor olmaz. Var olan birçok medya iletişim araçlarında izlediğimiz/duyduğumuz kadınlıklar bir anlamda tek tiplendirilmiştir: iffetli, kırılğan, tabi olan, yerini bilen. Bunun dışarısına çıkan kadın ise, çeşitli şekillerde "kötü" olarak adlandırılır ve kuvvetle muhtemel bu kötülüğünün sonuçlarına katlanır. Kadının bu şekilde yansıtıldığı son derece belirgin olarak görülen

¹⁸ Postmodernizmle beraber her şeyin yapısöküme uğratıldığı ve bunun feminizmle ilişkisi ve bütüncül bir kadın kimliği reddini anlatan bir yazı için bkz. Shwintenberg, 1995.

bir şey; ancak madalyonun öbür yüzündeki erkeğin ya da erkekliğin nasıl bir erkeklik olduğu dikkate değer bir olgu. Öyle ki, bu tarz bir erkeklik, bahsi geçen o ideal “hegemonik erkeklik”le bire bir örtüşmektedir: heteroseksüel, evini geçindiren, başarılı, iş sahibi, iş sahibi değilse bile evini geçindirmesini bilen ve bunun için canını dişine takıp çalışan, “namus”una halel gelmesin diye sürekli tetikte olan. Hiç kuşkusuz her iki cinsiyet durumları için liste genişletilip, özellikler sıralanabilir. Ancak şöyle bir gerçek var ki, o da böyle bir kadınlık ya da erkeklik durumu olmadığı şeklindedir. Burada da hegemonik erkekliği asıl elinde tutan o küçük ve azınlık sınıf devreye giriyor. Zira söz konusu medya iletişim araçlarını elinde tutan ve bu imajları körükleyen kurumların sahibi onlardır. Böylesi ikircikli bir durum olduğu için, feminizm ve erkeklik çalışmaları bir arada yürütülmeli, feminizm ataerkil sistem karşısında mücadele etmek isteyen herkesi kucaklamalıdır.

Erkek(lik) ve Feminizm İlişkisi

ABD’de siyah feminizmin ortaya çıkmasındaki en büyük etkenlerden biri, feminizmin bütün kadınları kapsamayan, beyaz, üst-orta sınıf kadınlara ait olduğu düşüncesine karşı yapılan eleştiridir. Daha sonraki süreçte, feminizm farklılıkları yüceltmeksizin çoklu kadın kimliklerini kabul etmeye başladı. Ancak, feminizmin erkekleri kabul etmesini beklemek şimdilik pek mümkün değildir. Elbette böylesi bir kabul etme, tek taraflı olarak sadece feminizm aracılığıyla gerçekleşemez. Kolektif bir erkeklik eleştirisi yapmanın zor olduğu günümüzde, başlangıç olarak bireysel eleştirilerle yola çıkılabilir. Erkekler, cinsiyetlerin toplumsal olarak inşa edildiğini anladıkları oranda kendi erkekliklerini sorgulayacaklardır. Bu ise ancak feminizmin yardımıyla olacaktır.

Feminist hareketin ilk başladığı yıllarda belirgin bir erkek karşıtı durumun olduğunu belirten hooks (2002) “Feminist düşünce ve hareket ilerledikçe, aydınlanmış feminist eylemciler erkeklerin sorun olmadığını, sorunun ataerkillik, cinsiyetçilik ve erkek egemenliği olduğunu gördüler” (69) diyor. Buna karşın, ana akım medyada feminizmin erkek karşıtı olduğu görüşü devam etmektedir. Aslında feminizm içerisinde de bu konuyla ilgili oldukça çeşitli tartışmalar yaşanmaktadır; hala birçok feministe göre bu harekete erkeklerin katılmaması ve bir anlamda erkek karşıtlığının sürdürülmesi gerekmektedir. Ancak burada vurgulanması gereken nokta, Hooks’un da belirttiği gibi, “ataerkinin, erkeklere cinsiyetçi bir erkek kimliğini daya-

tarak onları da bazı haklardan yoksun bıraktığı” şeklindedir (70). Ulusal düzlemde olmakla beraber, hooks’un konuyla ilgili önerisi aslında evrensele de yayılabilir niteliktedir:

Feminist erkekliği benimseyen, genç olan ve olmayan erkekleri seven ve onlar için, genç kızlar ve kadınlar için arzuladığımız bütün hakları talep eden bir feminist görüş, Amerikan erkeğini yenileyebilir. Feminist teori hepimize, özellikle adaleti ve özgürlüğü nasıl hayatı güçlendirecek ve olumlayacak şekilde hayatı nasıl seveceğimizi öğretir. Bize, feminist erkekliğin gelişebileceği bir dünyayı nasıl yaratacağımızı gösterecek yeni stratejilere, yeni kuramlara ve rehberlere ihtiyacımız olduğu açıktır (74, değiştirilmiş çeviri).

hooks’un bu önerisini, feminizmin erkekleri eğitmesinden çok, feminizmin erkekleri kapsayacak bir şekilde, sorunun özgül olarak erkeklerde değil, ataerkide ve erkek egemenliğinde olduğunu açıklayacak politikalar üretilmesi gerektiği şeklinde okuyorum.

Bütün bunlardan ortaya çıkan en önemli sonuç, “feminist mücadelenin ‘kişisel olan politiktir’ söyleminin sadece (feminist) kadınlar için değil, aynı zamanda ataerki yapı ile sarmallanmış, milliyetçilik, militarizm, küreselleşme gibi yandaşlarına karşı duran, yapıyı değiştirme gayreti içerisinde bulunan erkeklerin mücadelesine de bir başlangıç noktası oluşturduğu” (Biricik, 2008: 232) düşüncesidir.

Jodi Dean’in Habermas’tan etkilenecek geliştirdiği düşünümsel dayanışma teorisi bu anlamda oldukça önemli ve faydalı bir kamusal sentez anlayışı sunmaktadır:

Düşünümsel dayanışma; geleneksel olarak dayanışmanın temeli sayılan, ortak duyguların paylaşılması, ortak çıkarlar, ya da bir ezme-ezilme ilişkisinin tarafı olmak gibi boyutları ne gerekli kılar ne de yeterli görür. (...) Düşünümsel dayanışmanın öznesi, verili, dondurulmuş ve kendini “onlar”la çatışma içinde, kapsayarak oluşan bir “biz” değildir. Tartışma ve etkileşim süreci içinde, kapsayarak oluşan bir biz, iletişimsel olarak kurulan bir kimliktir. Bu “biz,” (...) kendi içindeki farklılıkları bastırıp dışlamadan, söylemsel ve geçici olarak kurulmuş bir evrenseldir (Acar-Savran, 2009: 187).

Bu duruma göre, Dean’in verdiği örneği özetleyecek olursak; heteroseksüel bir erkek olarak gey-lezbiyen bir kuruluşun üyesi olan erkek kardeşi, gey bir arkadaşına dayanışma göstermek amacıyla orada bulunmaktadır. Girmiş olduğu ortamda “marjinalleşmeyi göze almış, cinsel ‘öteki’lerin

merkezde konumlanması için yer açmıştır” (Dean, 1996; 47-8).

Bu düşünce Berktaç’ın (2011) şu görüşüyle örtüşmektedir: “Saldırıya uğrayan kimlik grubuna mensup olmasanız da, bu kimlik adına mücadele edebilirsiniz; saldırı altındaki bir kimliği (...) savunmak için, bu kimliklere mensup olmak zorunda değilsiniz” (12). Kaldı ki, yazının bütününde, aslında her iki cinsiyetin de hegemonik erkeklik ve toplumsal cinsiyet pratiklerinden etkilendiğinden, yani her ikisinin de “saldırıya uğradığından” bahsettim. Dolayısıyla kadın mücadelesi olarak başlayan feminizmin, karşı olduğu ataerkiyle mücadelesinde, onlar kadar olmasa da etkilenen erkeklerin de feminizmin yanında olabileceğine inanması, hegemonik erkeklik eleştirisini bir arada yapması önemli ve gereklidir de. Farklı kimliklerin olduğunu yadsımamakla beraber, bir dönüşümün gerçekleşebilmesi için gerek ataerkiye karşı, gerekse eşitliğin sağlanması için aynı mücadelede bulunan kadın ve erkeklerin çatışmaktansa, birbirini destekler nitelikte politikalar geliştirmeleri önemlidir.

Sonuç

Kadın hareketinin destekçisi ve eşitsizliğe karşı olarak yazdığım bu yazıda erkek-erkeklik kavramlarına yüklenen olumlu anlamlardan yola çıkarak, erkekliğin - özellikle de bu anlamlarından dolayı - o kadar da güçlü olmayabileceğini açıklamaya çalıştım. Burada anlatmaya çalıştığım idealize edilen ya da inşa edilmesi istenen/gereken erkekliğin her erkek tarafından onaylanamayacağı, bilakis bu anlamlardan dolayı (bazı) erkeklerin erkekliği ve toplumsal cinsiyeti sorunsallaştırabileceğidir. Zira kendisine içkin olduğu varsayılan güç, erkekliğe toplumsal ve tarihsel olarak yüklenmiştir. Ancak bu, sağlam temellere dayanmamaktadır ve bu kalıba sığmayan bireylerin bu tanımlar altında huzursuz olmasına sebep olabilmektedir.

Öyle ki hegemonik erkekliğin kendini oluşturması ve sürdürmesi durumunda da görüldüğü üzere bu erkeklik biçimi yalnızca kadınları ikincilleştirmekle kalmıyor, kendisinin dışında kalan diğer erkek(lik)leri de - bir dereceye kadar karşıtlık oluşturmasına izin verse de - ikincilleştirmeye devam ediyor. Bu da erkekliğin/erkeğin - kadınlık/kadın tanımlarına benzer şekilde - toplumsal cinsiyet çerçevesinde tek bir tanımı olamayacağını, bilakis küçük bir grup erkeğin ellerinde tuttukları gücü, birbirlerine içkin olan ırk, sınıf ve cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirerek kadınlara ve diğer erkeklere karşı kullandığını bir kez daha gösteriyor.

Bu noktada, yazıyı bulduğum konum neticesiyle belirgin bir sonuç yerine sorularla bitirmenin daha anlamlı olabileceğini düşünüyorum. Yer yer yazıda da dikkat çekmeye çalıştığım üzere, kendisini, kendisine verili olan güce ait hissetmeyen, dahası bu gücü kendisinde görmeyen erkek(lik)ler de mevcuttur. Erkekliğin bu inşasını kabul etmeyen/sorgulayan erkeklerin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, temellerini feminizm ve toplumsal cinsiyet kavramlarından alan erkeklik çalışmalarının feminizmle bir arada yürütülmesi mümkün olabilir mi? Erkeklerin feminizm çalışması ve/ya feminizmin erkek(lik)leri çalışması ne derece gerekli ve faydalı olabilir? Feminizmin erkekleri tamamen hareketin dışında bırakması, kimi ana akım çevrelerce erkek düşmanlığı olarak yansıtılması hareketin kurumsallaşmasına zarar verebilir mi? Erkeklerin feminizmden destek almadan kendi örgütlenmelerini kurmaları, dahası kendilerine verili olan iktidar pozisyonundan, öncelik ve ayrıcalıklarından vazgeçmeleri mümkün olabilir mi? Kuşkusuz bu sorular çoğaltılabilir; üstelik hiçbirinin tek ve kesin bir cevabı olmayacaktır. Ancak kesin olan bir durum var ki o da bireysel olarak bütün erkeklerin, temsil ettikleri daha geniş sosyal bir gerçekliğin içindeki eşitsizliklerin temelinde yatan ataerkil, ırkçı ve cinsiyetçi pratiklerin piyonu olmaktan vazgeçip; kendilerini, ayrıcalıklarını ve önceliklerini sorgulamaları gerektiğidir.

KAYNAKÇA

- “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” (1789), **Başka Dillerden** içinde, sayı 5, 1992, s. 21-2.
- Acar-Savran, G. (2009), **Beden Emek Tarih**, (2. baskı), Kanat, İstanbul.
- Akis, Y. (2006), **Profeminist Men: Disguised Allies of Feminism in the Academia?**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ashe, Fidelma (2004), *Deconstructing the Experiential Bar: Male Experience and Feminist Resistance*, **Men and Masculinities**, sayı 7 (2), 187-204.
- Atay, T. (2004), “Erkeklik” *En Çok Erkeği Ezer!*, **Toplum ve Bilim**, sayı 101, Güz, s. 11-30.
- Ayverdi, İ. (2011), **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı, İstanbul.
- Berktaş, F. (2011), *Arendt’le Kimlik Politikasının Ötesine*, **Dipnot**, sayı 7, İstanbul.
- Biricik, A. (2008), “Erkek Adam” *Ezberini Bozmak Üzerine: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Resmi Söylem Üzerinden Kurgulanması*, **Cinsiyet Halleri**

- çinde, der. Nil Mutluer, Varlık Yayınları, 232-246, İstanbul.
- Butler, J. (2010), **Cinsiyet Belası**, (2. baskı), çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul.
- Carrigan, T.; Connell, B.; Lee, J. (1985), *Toward a New Sociology of Masculinity*, **Theory and Society**, sayı 14 (5), s. 551-604.
- Cengiz, K.; Tol, U. ve Küçükkural, Ö. (2004), *Hegemonik Erkekliğin Peşinden*, **Toplum ve Bilim**, sayı 101, Güz, s. 50-70.
- Chodorow, N. J. (1999), **The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender**, University of California Press, Londra.
- Code, Lorraine (2000), **Encyclopedia of Feminist Theories**, Routledge, Londra.
- Connell, R. W. & Messerschmidt, J. W. (2005), *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*, **Gender & Society**, sayı 19 (6), s. 829-859.
- Connell, R. W. (1998), **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı, İstanbul.
- Connell, R. W. (2001), *Studying Men and Masculinity*, **Resources for Feminist Research**, (Çevrimiçi) www.findarticles.com, 28.05.2012.
- Connell, R. W. (2005), **Masculinities**, (2. baskı), University of California Press, Berkeley.
- Çetin, Ç. (2012), **Aramızda Bir Top Var**, (Çevrimiçi) www.erkekmuhabbeti.com, 05.05.2012.
- Çobanoğlu, K. ve Keniş, Ş. (2008), *Neden Sadece Kadınlara Açık Kamusal Alanlar?*, **BÜ'de Kadın Gündemi**, sayı 15, Güz, (Çevrimiçi) <http://www.bukak.boun.edu.tr/?p=636>, 22 Ekim 2012.
- De Gouges, O. (1992), "Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi" (1791), **Başka Dillerden**, sayı 5, s. 18-20.
- Dean, J. (1996), **Solidarity of Strangers: Feminism after Identity Politics**, University of California Press, Berkeley.
- Donaldson, M. (1993), *What is Hegemonic Masculinity?*, **Theory and Society, Special Issue: Masculinities**, 22 (5), s. 643-657.
- Dowd, N. (2010), *Asking the Man Question: Masculinities Analysis and Feminist Theory*, **Harvard Journal of Law & Gender**, sayı 33, 415-430.
- Elshtain, J. B. (1993) **Public Man, Private Woman**, Princeton University Press, New Jersey.
- Erkiner, E. (2010), **8 Mart'm 100. Yılında Erkek Araştırmaları**, (Çevrimiçi) <http://bianet.org/kadin/kadin/120496-8-martin-100-yilinda-erkek-arastirmalari>, 26 Ekim 2012.

- Gilmore, D. (1997), **The Manhood Puzzle**, (Çevrimiçi) <http://www.csun.edu/~oj53461/Gilmore-Manhood-Puzzle.rtf>, 29.05.2012.
- hooks, b. (2002), **Feminizm Herkes İçindir**, Çitlembik Yayınları, İstanbul.
- Kılıçdaroğlu, K. (2012), “21 yaşa sıcak bakarız”, **Milliyet**, 20 Ekim 2012.
- Kidder, Kristen M. (2003), “Men’s Studies”, **American Masculinities: A Historical Encyclopedia** içinde, der. Carroll, Bret E, Sage, New York.
- Kimmel, M. (2004), “Masculinities”, **Men and Masculinities: A Social, Cultural, and Historical Encyclopedia** içinde, der. Kimmel, M. & Aronson, A., Abc-Clio, California.
- Kimmel, Michael S. (1987), *Men’s Responses to Feminism at the Turn of the Century*, **Gender and Society**, sayı 3 (1), 261-283.
- Levy, D. P. (2007), “Hegemonic Masculinity”, **International Encyclopedia of Men and Masculinities** içinde, der. Flood, M.; Gardiner, J.K.; Pease, B.; Pringle, K., Routledge, New York.
- Lorber, J. (2009), **Gender inequality**, Oxford University Press, Londra.
- Mitchell, J. ve Oakley, A. (1998), **Kadın ve Eşitlik**, çev. ve der. Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul.
- Nagel, J. (2011), *Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik*, çev. Bora, A., **Vatan Millet Kadınlar** içinde, (4. baskı), der. Altınay, A. G., 65-101, İletişim, İstanbul.
- Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004), “Hegemonik” *Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler*, **Toplum ve Bilim**, sayı 101, Güz, s. 31-49.
- Petersen, A. (1998), **Unmasking the Masculine**, Sage, Londra.
- Renkmen, M. S. (2012), **Evlilik Programlarında Hegemonik Erkekliğin İnşası, Temsili ve Ataerkil Söylem**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Riley, D. (1987), *Does a Sex Have a History? ‘Women’ and Feminism*, **New Formations**, sayı 1, Bahar, Londra.
- Sancar, S. (2011), **Erkeklik: İmkansız İktidar**, (2. baskı), Metis, İstanbul.
- Sayer, H. (2011), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı*, Uzmanlık Tezi, KSGM, Ankara.
- Schwichtenberg, C. (1995), *Madonna’nın Postmodern Feminizmi: Marjinellerin Merkeze Taşınması*, **Kadın ve Popüler Kültür** içinde, der. ve çev. İrvan, S. & Binark, M., Ark Yayınevi, 175-197, Ankara.
- Selek, P. (2011), **Sürüne Sürüne Erkek Olmak**, (5. baskı), İletişim, İstanbul.

- Sökmen, S. (2004), Giriş yazısı, **Toplum ve Bilim**, sayı 101, Güz, s. 3-6.
- Tong, Rosemarie (2009), **Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction**, (3. Baskı), Westview Press, Boulder.
- Wetherell, M. ve Edley, N. (1999), *Negotiating Hegemonic Masculinity: Imaginary Positions and Psycho-Discursive Practices*, **Feminism & Psychology**, sayı 9 (3), 335-356.
- Whitehead, S. M. (2007), "Male", **International Encyclopedia of Men and Masculinities** içinde, der. Flood, M.; Gardiner, J.K.; Pease, B.; Pringle, K., Routledge, New York.
- Zeybekoğlu, Ö. (2010), *Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı*, **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, Sayı 3 (1), Ocak 2010.